

המזח בחוף כפר ויתקין (כיום חוף בית ינאי)

מאז נבנה המזח בשנים 1938-1939 נכתבו עליו, בספרים ועיתונים, פרטים שונים שבחלקם אינם קרובים לאמת.

פרטים רבים על הקמת המזח נכתבו בשלושה גליונות של "עלי חפר", בטאון המועצה האזורית עמק חפר, על ידי ז'רר לפונד, מנהל מרכז התיעוד לתולדות עמק חפר: בגליון מאי 2003 – סיפור המזח, בגליון יוני 2003 - "זהירות, מיתוס בדרך" ובגליון יולי 2003 - "המזח, המיתוס, המציאות ומה שביניהם". חלק מהפרטים הוכנסו גם לכתבתי זו, המסתמכת על מקורות, זיכרונות וידע אישי.

המקור הראשון ובו פרטים על הקמת המזח נמצא בספרו של משה מאירי (תהבלום) "כפר ויתקין החלום ושברו"¹. וכך הוא מתאר: "בשנה השנייה לנטיעה החל הצורך בזיבול הפרדסים הצעירים... כל דונם הזדקק לשניים וחצי מ"ק זבל כבשים טוב...

לחברת "יכין" שעבדה את פרדסי "חרות אמריקה ב" (כיום בית-חרות) היה שטח של 600 דונם פרדסים... קשה היה להשיג כמות כזאת בסביבה שלנו... הגיתי רעיון להביא מצפון הארץ ומדרום לבנון את הזבל בסירות מפרש שהגיעו למפרץ "אבו זבורה" ריקות וטענו אבטיחים". היה צורך ברשיון עגינה במקום מטעם המכס, פקיד המכס בחיפה היה שונא ישראל וכך בעזרתו של משה שרתוק (שרת) שהיה ראש המחלקה המדינית של הסוכנות ולימים שר החוץ וראש הממשלה השני של מדינת ישראל, הצלחנו לסדר רשיון קבוע מהמכס. משה שרת יעץ לתהבלום לבקש רשיון להקמת גשר עגינה בחוף כפר ויתקין. "דבר זה נרשם לתשומת לב הנציב, ברם על הסוכנות היהודית היה להגיש בקשה רשמית, וכך גם נעשה"².

להקמת "גשר העגינה" להלן "המזח" היה צורך בכסף. בכך החל לטפל חיים בן צבי ראש "ועד הגוש" (שקדם למועצה האזורית עמק חפר) ואחרי הרבה מאמצים עלה הדבר בידו. לדברי תהבלום "אני הוזמנתי להשתתף בתכנון עם המהנדס פריד שבה מריגה (לטביה) והיה מומחה לבניין נמלים. הבאתי סירה מתל אביב והוצאתי לפועל את המדידות לפי ההוראות של המהנדס".

בניית המזח: "על שפת הים נוצקו עמודי בטון משוריינים היטב וכמעט לכל אורכם הושם (הוכנס) צינור של 1" עד קצה העמוד" "בקצה העמוד הולבש סנדל מחודד" ממתכת ובו פתח לצינור. על ראש העמוד הולבש "כובע מתכתי". כל עמוד הוצב במקומו ע"י מנוף, הצינור הפנימי חובר על ידי צינור גמיש למשאבה שהזרימה מי ים בלחץ של 10 אטמוספרות שחפרו בור תחת העמוד והוא שקע לתוכו. בנוסף הולבש פטיש אויר כבד של כ- 200 ק"ג על ראש העמוד, שדפק והחדיר אותו לקרקע "לעומק של כ-6 מטרים". "כך הוכנסו העמודים עליהם נקשרו קורות עץ ועליהן חוברו קרשים עבי מידות...

¹ הספר יצא בהוצאת ירון גולן בשנת 1994

² הנציב העליון סר ארתור ווקופ, שנחשב לידידותי ליישוב היהודי בארץ, הוציא פקודה רשמית כי "הוענק רשיון לכפר ויתקין לבנות גשר עגינה על שפת הים לצרכים חקלאיים".

והנה עומד על חוף כפר ויתקין מזח לצרכי החקלאות העברית ומי יודע למה עוד (עליה ב', פריקת נשק)..."

מקור שני: דבריו של אהרון (אהרונצ'יק) ברוורמן (ברעם) על המזח, בחוברת "עמק חפר" שבהוצאת המועצה האיזורית עמק חפר – תש"ח. אהרון מספר על מאמצים שעשה "ועד הגוש" להשיג רשיון לפריקת זבל אורגני בחוף ימה של עמק חפר, בקרבת כפר ויתקין. "הישג זה הרחיב את הרעיון של נעימת קנה לכיבוש הים העברי בין חיפה לתל-אביב". "ועד הגוש" ניהל מו"מ עם המוסדות הלאומיים על בניית מזח קבוע ... "לצרכי פריקה וטעינה". השותפים למפעל זה היו הקק"ל, חברת "נחשון" וישובי עמק חפר. בקיץ 1938 נסתיים המו"מ בין שלושת הגורמים האלה על השתתפותם במפעל ובחודש אוגוסט של אותה שנה החלה העבודה בבניין המזח.

ישובי הגוש ייסדו אגודה שיתופית "חפר בע"מ" שמטרתה היתה לתת מסגרת חוקית לפעולות הכלכליות הקשורות בפיתוח שפת הים ולמפעלים כלכליים אחרים שיוקמו בקשר לזה. אולם, "כשנגמרה בנייתו של המזח פרצה מלחמת העולם השנייה והיישובים לא זכו לפי שעה לראות פרי מאמצייהם"...

בגליון "עלי חפר" של יום העצמאות תשס"ג (מאי 2003) מצולם מכתב מתאריך ה-24.4.1938 שבו כותב צבי יהודה מ"וועד המושבים והארגונים" לחיים בן-צבי על התעניינות מצד תעשיין להקים מפעל לעיבוד שיער חזיר בשכנות למזח העומד לקום.

מקור שלישי: בגליון "עלי חפר", מחודש יוני 2003, מספר חיים אשכנזי, חבר קיבוץ מעברות ואחיו של יצחק אשכנזי שהיה לדבריו המהנדס שתכנן את המזח. יצחק אשכנזי עלה לארץ בשנת 1934 מבולגריה. "הוא היה מומחה לבניית נמלים ומבנים על פני המים (כנראה שהוא עבד במשרד ההנדסי של המהנדס פריד)".

"תכנון המזח כלל גם שני שוברי גלים שהיו אמורים להגן עליו. המזח היה אמור להיות ארוך יותר כדי לאפשר לסירות גדולות יותר להתקרב אליו. אך מחוסר תקציבים הופסקו העבודות". אורכו של המזח היה 100 מ' בלבד.

בגליון "עלי חפר" מחודש יולי 2003 מצטט בר כוכבא מדרשי מה שנכתב במדריך ישראל "המזח נבנה... כדי לסייע לספינות המעפילים לעגון בחופי הארץ..."

יהודה זיו בספרו "בשביל המטיילים כותב "המזח נבנה בשנות ה-40 למראית עין לשמש לטעינת פרי הדר אך למעשה נועד למטען אחר לגמרי – להורדת מעפילים בחוף זה באישון ליל. האניה האחרונה שעגנה... הייתה אניית האצ"ל - אלטלנה".

האמת היא, כי למזח לא הגיעו כלי שייט שהביאו מעפילים. שתי ספינות המעפילים האחרונות, הורידו מעפילים לחוף כפר ויתקין בערב פסח תרצ"ט (3 באפריל 1939), כמה חודשים לפני גמר בנייתו של המזח. העובדות הן כי מאז ועד הקמת המדינה לא הגיעו מעפילים לחוף בין גבעת אולגה לנתניה, בעוד שלפני מלחמת העולם השנייה הגיעו לחוף זה שש עשרה ספינות, יתכן שהסיבה הייתה בניין המשטרה שנבנה על המצוק ב-1940 (כיום בשטח "נעורים") והזרקור שעל צריחו האיר בלילות את כל קו החוף. בנין משטרה נוסף נבנה גם בגבעת אולגה.

ספינות, כלל לא יכלו להתקרב למזח בגלל המים הרדודים, אפשר היה להגיע אליו בסירות, אך העליה עליו היתה קשה בגלל שהיה גבוה כ-2.5 מ' מפני הים והגלים הקשו את העליה עליו.

גם האוניה "אלטלנה" שנבנתה כספינת נחיתה במלחמת העולם השנייה, לא הצליחה להתקרב למזח והגיעה למרחק עשרות מטרים ממנו.

בספר "אלטלנה, מחקר מדיני וצבאי", מאת אורי ברנר תשל"ח 1976, בעמוד 121 נכתב על יחידת החלוץ של האצ"ל בפיקודו של עמיחי פאגלין, שהגיעו לחוף "והביאו איתם במשאיות 2 משטחי ברזל מחוברים לחביות". אלו היו רפסודות מאולתרות. אחת מהן שימשה בחורף 1950 למעבר תושבי מכמורת לכפר ויתקין אחרי שהשיטפונות בנחל אלכסנדר ניתקו את גשר הביילי מהכביש. הרפסודה השנייה שימשה מספר שנים כבמה בחצר בית הספר בכפר ויתקין.

גדעון אלון, מקיבוץ מעברות, זוכר שהראשונים שפרקו קרשים מהמזח היו אנשי האצ"ל. הקרשים הושמו על הרפסודות, אולי כדי למנוע החלקת ארגזי נשק מהרפסודות לים. אך כידוע פריקת הנשק מ"אלטלנה" לחוף כפר ויתקין נעשתה על ידי סירות. סירת נחיתה אחת היתה על האוניה עצמה וסירות נוספות הגיעו ממכמורת ובאמצעותן הגיעו העולים וכמחצית כלי הנשק, שהיו על האוניה, לחוף.

בשנת 1946 ערכה חברת "החבל הימי לישראל" חגיגת "יום הים" בחוף כפר ויתקין. בארכיון נמצאת תמונה המראה את המזח עמוס בקהל גדול ולידו עוגנות שתי מפרשיות שלא ידוע לי מהיכן הגיעו. יתכן שאלו היו כלי השייט היחידים שהגיעו למזח...

בכתבה "זהירות מיתוס בדרך" שבגליון "עלי חפר" (מיוני 2003), מספר רפי רופין ממכמורת, בנו של ארתור רופין, כי לפי דברי אביו, משפחת סמרה, שהיתה בעלת הקרקעות שבצפון מערב עמק חפר לא הסכימה למכור לקרן הקיימת את מפרץ "אבו-זבורה" אך כשראו את בניית המזח, חששו שהוא יהיה תחליף למעגן שבמפרץ ועל כן החליטו למכור. יתכן שזו הייתה התועלת היחידה שהביא המזח.

משה תהבלום, חבר כפר ויתקין לשעבר, כתב את ספרו "כפר ויתקין החלום ושברו" כשהיה בגיל שמונים ושלוש. כחמישים שנה לאחר בניית המזח. נמצא ברשותי צילום של מכתב (מארכיון עמק חפר) שנכתב על ידו ב-17.12.1937 ובו הוא מכנה את המזח בשם "המפעל" שעתיד להיות "מפעל גדול ורב מידות" ובדרך הדרגתית יגיע להיות "נמל כל בו – ג'נרל קרגו". אחד השלבים בדרך יהיה טעינת פרי הדר. הוא מציע "להקים ועדה כלכלית מיוחדת ליד "וועד עמק חפר" שתלווה את הקמת הנמל ומוסיף "רבות האפשרויות לפיתוח המפעל, רבות גם האפשרויות לכישלונות"...

המזח שלא נעשה בו שימוש ולא פעולות תחזוקה, החל להתפרק על ידי אנשים ועל ידי הגלים, בסערות החורף. בר כוכבא מדרשי כותב בגליון "עלי חפר" (מיוני 2003), כי בסוף שנות ה-90 הרסה רשות הגנים הלאומיים באמצעות שופל את העמודים הקרובים לשפת הים במטרה כביכול להגן על המתרחצים בים ולמנוע מהם לטפס על המזח...

לאחרונה ראיתי במחשב סרט יפה על המזח, שנעשה על ידי ז'רר לפונד, מיכה אנקורי ואחרים, והוא נמצא ב-"יוטיוב" תחת הכותרת: "המזח שעל חוף בית ינאי" (<http://www.youtube.com/watch?v=4x9Ufx5mJzg>).

כתב: גדעון חרובי
ערכה: שרי גלבוע